

Georges Dumézils position i religionsforskningen siden 1994

JENS PETER SCHJØDT

ENGELSK SUMMARY: *The following article is an attempt to reflect on the changes that have taken place within the History of Religions, concerning the theories of the French Historian of Religion, Georges Dumézil, since Hans Jørgen Lundager Jensen and I wrote a book with the title: Suveræniteten, kampen og frugtbarheden: Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi in 1994. After briefly introducing the most important part of Dumézil's theory, the tripartite ideology, it is stated that the importance of Dumézil appears to have decreased, at least within the study of pre-Christian Scandinavian religion. The reasons for that seem to me to be a decreasing interest within this field in three notions that were crucial to the project of Dumézil, namely continuity, comparativism, and structure, all of which regrettably appear less interesting today, not only within the field of Nordic religion, but probably also within the general humanistic field.*

DANSK RESUMÈ: *Denne artikel udgøres af refleksioner over nogle af de ændringer, der har fundet sted inden for religionshistorien i forhold til den franske religionshistoriker Georges Dumézils teorier, siden Hans Jørgen Lundager Jensen og jeg selv, tilbage i 1994, skrev en bog med titlen Suveræniteten, kampen og frugtbarheden: Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi. Efter en kort introduktion til den vigtigste del af Dumézils teori, nemlig den, der omhandler 'den treledede ideologi', hævdes det, at Dumézils betydning synes at være blevet mindre inden for i hvert fald studiet af førkristen nordisk religion. Grundene hertil forekommer mig at være en faldende interesse, inden for dette felt, for tre begreber, der er afgørende for Dumézils projekt, nemlig kontinuitet, komparativisme, og struktur, der alle desværre ser ud til at være mindre interessante i dag, ikke blot inden for feltet nordisk religion, men også mere generelt inden for humaniora.*

KEY-WORDS: *Georges Dumézil; Indo-European; continuity; comparativism; structure*

Hans Jørgen Lundager Jensen har altid haft sine helte, både i og uden for religionsforskningens kreds. Hvad dem udenfor angår, er dette ikke stedet at komme nærmere ind på dem, men det kan kort nævnes, at et par af de centrale i denne gruppe er Elvis Presley, Hergé og Carl Barks, som Hans Jørgen faktisk også har skrevet artikler om, hvilket forekommer os, der har fulgt ham gennem mere end 40 år, ganske naturligt: når man interesserer sig for noget, så går man 'all in' og sætter sig grundigt ind i tingene, endog så grundigt, at man bagefter sætter sig og nedskriver sine altid interessante betragtninger og analyser. Men mange flere kunne nævnes, spændende fra renaissancekunstnere til countrysangere, som i kortere eller længere perioder har været i fokus for Hans Jørgens ubændige læselyst. Det kan man vist kalde alsidighed.

Disse alsidige interesser kunne man sagtens skrive en artikel om, for der er jo nok nogle genkommende mønstre, der gør, at det ikke er tilfældigt, hvem der tages ind i varmen. Og det samme gælder den anden heltegruppe, nemlig dem, der befinder sig inden for religionsforskningens kreds i bred forstand. Af navne af særlig betydning (men igen kunne mange flere nævnes) i kortere eller længere perioder af Hans Jørgens forskningskarriere, kan vi nævne Claude Lévi-Strauss og Georges Dumézil i 70'erne og 80'erne, René Girard i 80'erne og 90'erne, Émile Durkheim, Jan Assmann og Roy Rappaport i 00'erne, Peter Sloterdijk, Philippe Descola og Robert Bellah i 10'erne. Og også om de fleste af disse har Hans Jørgen skrevet artikler med vigtige og originale pointer. Der har som sagt været mange andre, som i kortere og længere perioder har spillet en væsentlig rolle for Hans Jørgen i hans forskning, og interessen for dem alle har selvfølgelig holdt sig, også når han har bygget ovenpå med 'nye' helte og deres teorier.

Op gennem 70'erne og 80'erne havde Hans Jørgen og jeg en fælles interesse for den franske lingvist og religionshistoriker, Georges Dumézil (1898-1986), der igennem hele sit virke var optaget af at finde fællestræk mellem en række indoeuropæiske kulturer, og i særlig grad mellem indoeuropæernes religioner og mytologier. For mit eget vedkommende var Dumézils arbejde så at sige uomgængeligt. Hans og mit primære empiriske område er førkristen nordisk religion. Inden for dette område har han da også haft en meget betydelig indflydelse på den generelle forskningshistorie, hvilket jeg skal vende tilbage til. At Hans Jørgen interesserede sig for Dumézil var knap så uomgængeligt, da hans betydning for den gammeltestamentlige forskning var til at overse. Men med sin vanlige åbenhed for nye indgangsvinkler så han et potentiale i at inddrage den dumézilske position, både i empiriske analyser og på et mere teoretisk niveau.

Efter at vi begge hver især havde skrevet kortere artikler om Dumézil (Lundager Jensen 1986, 1987; Schjødt 1984), besluttede vi os i slutningen af 80'erne for sammen at skrive en bog på dansk om ham. Den udkom i 1994 med titlen *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden: Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi* på Aarhus Universitetsforlag. Hensigten var helt enkelt at introducere Dumézil for et dansk publikum og i kort form (bogen er på 224 sider) give et overblik over hans bidrag, såvel empirisk som teoretisk til religionsforskningen. Selv om Dumézil var død otte år tidligere, var der

på det tidspunkt stadig en betydelig interesse for ham blandt forskere, der beskæftigede sig med en eller flere af de indoeuropæiske kulturer og mytologier. Dette synes at have ændret sig noget, og jeg skal i det følgende se lidt nærmere på Dumézils status i de senere år, primært i forhold til det nordiske område. Først skal der dog ganske kort gives en introduktion til Dumézils teoretiske apparat,¹ hvorefter jeg vil udpege tre nøglebegreber, nemlig *kontinuitet*, *komparativisme* og *struktur*, som alle var afgørende for Dumézils virke gennem hele hans karriere, men som synes at have mistet deres attraktion for mange yngre forskere. Der kan ikke være tale om andet end nogle korte refleksioner, eller måske snarere strøtanker, vedrørende nogle af de problematikker, der synes at være på spil. Formålet er ikke at dybdeanalysere disse begrebers position i nutiden, men snarere at forsøge at rejse en diskussion om, hvorfor de for nogle synes mindre vigtige, end tilfældet var i anden halvdel af det 20. århundrede.

Nogle hovedpunkter i Dumézils teori

For stort set alle, der beskæftiger sig med en af de indoeuropæiske mytologier, vil Dumézils bidrag være velkendt, uanset om man accepterer hans ideer eller ej. Hans indflydelse har været meget forskellig, afhængig af hvilke dele af det enorme indoeuropæiske felt, den enkelte forsker har arbejdet med. Eksempelvis vil der være store dele af religionshistorien i Indien, Iran eller Grækenland, hvor hans teorier ikke forekommer relevante, hvorimod forskere inden for keltiske eller germanske religioner næppe har kunnet undgå at tage stilling, positivt eller negativt, til hans grundteori. Præmissen for hele hans teoribygning er det faktum, at der eksisterer et slægtskab mellem de forskellige indoeuropæiske sprog, hvilket gør denne sproggruppe systematisk forskellig fra andre sproggrupper (fx semitiske og finsk-ugriske sprog).²

Med dette afsæt søgte Dumézil gennem hele sin karriere, der varede fra 1920'erne frem til hans død i 1986, at påvise at ikke alene det sproglige niveau var præget af dette slægtskab. Eftersom de ældste sproglige udtryk i stort set alle de indoeuropæiske kulturer var forbundet med religion, og ikke mindst mytologi, blev det inden for dette felt, at Dumézil lagde sin væsentligste forskningsindsats. Blandt mange vigtige analyser er der ingen tvivl om, at det, han blev mest kendt for, og som har affødt mest debat,

¹ Der er skrevet et utal af bøger og artikler i hvilke Dumézils teorier introduceres ud fra forskellige vinkler – spændende fra det meget kritiske til det meget applauderende (fx Littleton 1982; Rivière 1977; Belier 1991; Dubuisson 1994; Sergent 1995). For et dansk publikum er den lettest tilgængelige givetvis den nævnte bog af Hans Jørgen og undertegnede (Lundager Jensen og Schjødt 1994).

² En kort og letlæst fremstilling af denne sproghistorie og nogle af de problemer, der knytter sig til en rekonstruktion af et 'urindoeuropæisk' sprog, gives i Mallory 1989, 9-23.

er hans såkaldte 'idéologie tripartite':³ Denne ideologi, som var baseret i en indoeuropæisk tænkning om det ideelle samfund,⁴ kom primært til udtryk i de forskellige historisk dokumenterede mytologier blandt de indoeuropæiske folkeslag og indebar et klassifikationssystem, hvor gudeverdenen, eller i hvert fald en vigtig del af den, kunne inddeles i tre funktionelle niveauer, nemlig med guder, som repræsenterede et herskerlag, og derfor i den Dumézilske terminologi omtales som 1. funktion. Denne funktion vil typisk indeholde to guder, der rådede for henholdsvis magi og jura. 2. funktion er krigens eller kampens funktion, og dens typiske guddommelige repræsentant er derfor karakteriseret ved sine krigeriske egenskaber og sine mange kosmiske kampe. 3. funktion er den vanskeligste at definere, da den indbefatter det meste af det, vi måske kan kalde 'det gode liv': frugtbarhed, rigdom og overflod generelt. De guddommelige repræsentanter for denne funktion fremstår som regel som to guder, der i nogen grad overlapper, og som er i familie med hinanden, enten som tvillinger (hvilket er det mest almindelige), eller som far og søn (som det er tilfældet i den germansk/nordiske mytologi). Ud over disse guder, der alle er maskuline, indeholder den trefunktionelle struktur også en gudinde, der er særlig forbundet med tredjefunktionen, men som er relateret til alle tre funktioner. Hun er som regel karakteriseret ved at være knyttet til såvel seksualitet som død og magi. Eftersom jeg som nævnt i denne artikel primært vil fokusere på den nordiske mytologi, skal jeg nøjes med at nævne de guder, der ifølge Dumézil repræsenterer den indoeuropæiske treleddede struktur i Norden. Det drejer sig om Odin og Tyr, som står for henholdsvis magien og juraen under førstefunktionen; Thor, som er den evige bekæmper af jætterne gennem hele mytologien, repræsenterer andenfunktionens kampaspekt; og endelig Njord og Frey som tredje-funktionsguder, der netop er karakteriseret ved deres tilknytning til frugtbarhed, seksualitet og rigdom. Den trefunktionelle gudinde er i Norden Freyja, der er datter til Njord og dermed søster til Frey, men som i en række myter også er stærkt forbundet til førstefunktionsrepræsentanten Odin.

Denne trefunktionelle struktur kan ifølge Dumézil iagttages i stort set alle de indoeuropæiske mytologier. Det er indlysende, at kildesituationen er meget forskellig fra den ene mytologi til den anden, og at der derfor er forskellige vilkår for analyserne.

³ Den mest dækkende, men også kortfattede, redegørelse for denne grundstruktur kan læses i Dumézil 1958.

⁴ Dumézil kan dermed siges at være en del af 'den franske sociologiske skole', hvis udgangspunkt var Émile Durkheims teori om forholdet mellem religion og samfund (fx Durkheim 1912). Koblingen til Durkheim skal dog ikke overdrives, eftersom denne primært var optaget af det rituelle liv og kun i beskedent omfang arbejdede med religionens mytologiske niveauer. I modsætning hertil var Dumézil i alt overvejende grad optaget af det mytologiske og inddrog kun sekundært ritualer i sine analyser. Det er også vigtigt at være opmærksom på, at medens mange forskere kritiserede Dumézil for, at hans treleddede ideologi ikke kunne være baseret på en egentlig social struktur, fordi man ikke kunne iagttage en sådan treleddet samfundsopbygning i mange af de kulturer, han arbejdede med, så erkendte han selv, i hvert fald, fra 1950'erne og frem, at ideologien snarere skulle forstås som en teori om det ideelle menneskelige samfund, men ikke nødvendigvis som en social struktur, der rent faktisk var implementeret i samfundet (Dumézil 1968, 15): Den var simpelthen en ideologi, der klassifikatorisk ikke forholdt sig i et én-til-én forhold til de samfund, der var bærere af ideologien.

Det er også indlysende, at over den lange periode, der gik fra at et såkaldt indoeuropæisk stratum (formentlig i 4. årtusind f.v.t.) kan have eksisteret, og til vi får kendskab til de historiske indoeuropæiske kulturer, har disse udviklet sig meget forskelligt. Derfor kan den treleddede ideologi – og andre mytiske formationer – også kun iagttages på et ret højt abstraktionsniveau: de kan tilsyneladende være meget forskellige i deres umiddelbare fremtrædelsesformer, og kun via dybdeborende analyser fremstår de som varianter af den fælles indoeuropæiske ideologi. Dumézils forskning handler altså om *kontinuitet*, og argumenterne for denne kontinuitet tilvejebringes gennem *komparative* analyser.

Det skal understreges at Dumézil – også selv om han afviste det (Dumézil 1973, 14) – var strukturalist: Det var de strukturelle ligheder mellem de forskellige indoeuropæiske mytologier, der interesserede ham. I modsætning til megen komparativ forskning både før og efter Dumézil handler det for ham altså ikke så meget om at påvise ligheder mellem fx Indra og Thor (og dem er der ellers mange af), men om relationerne mellem de forskellige guder, om den *struktur*, de indgår i. Det indebærer, at der kan være betragtelige forskelle mellem to guder i hver sit panteon, men at de alligevel indtager samme plads i den treleddede struktur. Der kunne siges meget mere om de metodiske greb, som var en del af Dumézils værktøjskasse, og de problemer, der også er forbundet med dem, men det nævnte må række i denne korte artikel.

Dumézil anno 2021

Hvilken position har Dumézil så i dagens religionsforskning? Jeg skal som sagt primært forholde mig til situationen inden for det nordiske område, som var et af dem, hvor Dumézil har haft den allerstørste indflydelse, hvilket primært skyldtes den kildesituation, som er herskende her. Som nævnt, var Dumézil i en lang periode kontroversiel inden for de områder, han arbejdede med. Dette gælder ikke mindst religionshistorien på det nordiske område,⁵ hvor kildesituationen af mange forskellige grunde gør det særdeles vanskeligt at rekonstruere de religiøse forhold, hvad enten vi taler om forestillinger eller ritualer.⁶

⁵ Det er en almindelig erkendelse inden for feltet (og har vel været det siden 00'erne), at man i virkeligheden ikke kan tale om én religion inden for dette område, som har skarpe grænser til andre religioner. I stedet bør vi måske snarere opfatte 'religion' i Norden, som en betegnelse for en række religiøse traditioner, der, afhængig af geografisk og social placering, var mere eller mindre forskellige, omend dog sandsynligvis med nogle overordnede fællestræk (se Schjødt 2009). I hvert fald må man skelne mellem, på den ene side 'den nordiske religion' forstået som et kohærent *worldview*, der givetvis aldrig har eksisteret, og, på den anden side, 'den nordiske religion', forstået generelt som summen af de religiøse elementer, der eksisterede i Norden.

⁶ Kildesituationen er behandlet i et utal af værker om nordisk religion. En af de mest oplysende diskussioner kan læses i Clunies Ross 1994, 11-34 og langt mere udførligt og omfattende i Beck, Ellmers & Schier 1992.

Der har således altid eksisteret en betydelig diskussion om den historiske dybde og pålidelighed i de informationer, der står til rådighed. Og det var her Dumézils teorier, kontroversielle, som de var, kom til at spille en afgørende rolle: Hvis Dumézil havde ret, ville man, via komparationer, kunne påvise, at der på det strukturelle niveau var tale om en kontinuitet fra proto-indoeuropæisk tid og frem til den nordiske middelalder, når det gælder en række religiøse forestillinger. Og denne problemstilling er naturligvis stadig gældende og relevant. Ikke desto mindre ser det i høj grad ud til, at han spiller en noget mindre rolle i dagens forskningssituation end tilfældet var i 1994.⁷ Det betyder langt fra, at der ikke refereres til Dumézil, men derimod, at mange forskere synes at have fået et mere afslappet forhold til hans teorier. Hvor der frem til 1990'erne var en tendens til at forskerne delte sig i to forskellige lejre, nemlig for og imod Dumézil, så forekommer dette slet ikke at være tilfældet i dag. Nu refererer man til ham, når det forekommer relevant (fx Anthony 2007, 92) og inddrager de dele af hans teorier, som er brugbare i konkrete analyser (fx West 2007, 448). Der kan være mange grunde til, at det er gået sådan, men jeg tror, at betydningen af de tre begreber, der er nævnt ovenfor, har været stærkt medvirkende.

Kontinuitet

Dumézil var som nævnt strukturalist, og det var i sagens natur nogle meget overordnede strukturer, han fremanalyserede, og det er disse som udgør kontinuiteten fra et proto-indoeuropæisk stratum frem til de historisk kendte indoeuropæiske kulturer. Trefunktionskemaet befinder sig derfor, som allerede antydnet, på et højt abstraktionsniveau, og det er pr. definition baseret på komparativisme. Men det er lidet egnet til at beskrive en lang række detaljer, som *også* karakteriserede de trefunktionelle guder i deres lokale kontekster, og det er heller ikke designet til at analysere strukturer på mere lokale niveauer, som ikke i udgangspunktet var genereret fra et proto-indoeuropæisk stratum. Denne problematik medførte i anden halvdel af det 20. århundrede en dikotomisering inden for forskningen, hvor man spørger, om den og den gud er et produkt af en indoeuropæisk ideologi *eller* om han er et mere lokalt produkt af historiske forhold inden for det germanske eller nordiske område (se Helm 1955 og Page 1978-79). Denne dikotomisering forekommer imidlertid falsk, al den stund, at guder, såvel som alle mulige andre religiøse forestillinger – og ritualer for den sags skyld – på én gang er specifikke inden for en bestemt kultur, *samtidig* med, at de er produkter af en lang udvikling, der kan gå tilbage til menneskehedens tidligste stadier. Undervejs frem til en given historisk fremtrædelsesform bliver der føjet stadig flere lag til, ikke mindst forårsaget af møder med andre kulturer, og naturligvis forandringer i såvel det naturlige, som det kulturelle miljø. Med andre ord: forandring er et vilkår for

⁷ I den nyeste forskningshistoriske fremstilling, der er skrevet inden for det nordiske felt (Clunies Ross 2018), er Dumézil således nævnt og refereret over nogle få sider, men uden nogen nævneværdig diskussion af den principielle distinktion mellem Dumézils teori og de på det tidspunkt mere traditionelle synspunkter.

en hvilken som helst kulturel dannelse, men det er også et vilkår, at de fleste 'lag' efterlader solide aftryk på dem, der bliver bygget ovenpå, og dermed indebærer en kontinuitet.⁸ Der er altså stort set aldrig tale om et enten/eller i forhold til problematikken vedrørende 'brud eller kontinuitet' men derimod om et både/og. Konkret betyder det, i forhold til de polemiske fronter, at det ikke giver mening fx at spørge om den nordiske Thor er den 'samme' som den indiske Indra: Selvfølgelig er han ikke det, men lige så selvfølgelig må lighederne imellem de to gudeskikkelser skyldes en eller anden form for kulturel kontinuitet, der går flere tusinde år tilbage.

Og det var denne kontinuitet, som først og fremmest interesserede Dumézil, men som ikke synes at have en særlig interesse blandt mange moderne forskere, hvor man tilsyneladende er mere optaget af mytologien, som den fremstår i teksterne med alle de lokale indslag, der er bygget ovenpå, siden de indoeuropæiske migrationer. Fokus ligger altså mere på forandringer og lokale varianter end på dybereliggende fælles strukturer. At forandringer fandt sted, kan der som nævnt ikke sættes spørgsmålstegn ved, men det virker som om, at den anden side, kontinuiteten, er gledet ud af fokus hos mange moderne forskere inden for det nordiske område, hvorimod man inden for den generelle religionsforskning i langt højere grad er åbne over for endog meget lange stræk af kontinuitet (fx Bellah 2011 og Witzel 2012). Der er altså ikke i første omgang tale om en forkastelse af Dumézil, men snarere om en mangel på interesse for selve projektets kerne, der ubetinget må siges at være kontinuiteten.

Komparativisme

Dernæst synes selve det komparative perspektiv at have mistet sin fascination gennem de senere år. Det er nok en tendens, der har kunne iagttages siden 1970'erne, måske bedst eksemplificeret ved Clifford Geertz' begreb om 'thick description' (fx Geertz 1973), hvor det understreges, at enhver kultur i en vis forstand bør ses som et selvbeholdende univers, hvorfor komparationen bliver irrelevant. Inden for den nordiske religionshistorie har der siden 1990'erne hersket en klar tendens til at fokusere på den diversitet, der givetvis har været til stede inden for det nordiske område selv, og når mange vil hævde, at vi altså knap nok kan tale om 'en nordisk religion' (se ovenfor, note 5), bliver forestillingen om en indoeuropæisk religion til noget meget ukonkret. Komparative projekter er naturligvis nødvendige, ikke blot for at påvise ligheder mellem to eller flere religioner, men i lige så høj grad for at påvise forskelle, hvorfor denne insisteren på diversitet på ingen måde kan siges at overflødiggøre komparative analyser. Ikke desto mindre er det klart, at Dumézils projekt i det væsentlige fokuserede på at finde ligheder og paralleller mellem de indoeuropæiske mytologier, også selv om han i mange publikationer (måske mest udpræget i Dumézil 1971) netop diskuterede forskelle mellem traditionerne, men i disse tilfælde i form af transformationer, altså

⁸ Her er i virkeligheden tale om en variant af Bellahs kulturevolutionisme, understreget af hans *bonmot*: 'Nothing is ever lost' (Bellah 2011, 267).

strukturelle og systemiske forskelligheder, der i lige så høj grad som parallelterne understreger kontinuiteten. Understregningen af det individuelle og det partikulære, som givetvis er vigtig, har derfor også medført en faldende interesse for det dumézilske komparative projekt. På samme måde som tilfældet er med kontinuitetsproblematikken handler det i første omgang ikke om en afvisning af Dumézils teorier, men om en mangel på interesse for det overordnede projekt. Dette forekommer uheldigt, ikke mindst fordi den trefunktionelle struktur, hvad enten man accepterer alle enkeltheder i Dumézils analyser eller ej, synes at have en stærk generativ kraft, ikke mindst inden for det nordiske område (Schjødt 2012).

Struktur

Endvidere ser det ud til, at selve det strukturelle perspektiv forekommer mange moderne forskere mindre relevant, hvilket formentlig gælder inden for mange humanistiske felter. I stedet for at interessere sig for dybereliggende strukturer, som formentlig har været aldeles ubevidste for det enkelte individ,⁹ er man mere optaget af den bevidste brug af myterne som kulturelle konstruktioner, hvad enten man ser denne brug i et magtpolitisk (fx Sundqvist 2016) eller, som tilfældet har været de senere år, i et identitets- eller kønspolitisk (fx Solli 2002; Ármann Jakobsson 2011; Bull 2019) perspektiv. Med andre ord er det styrende spørgsmål i nyere forskning, hvordan man har brugt eller opfattet myterne på et mere bevidst plan, og hvilken rolle de har spillet i forhold til sociale konstruktioner. Det handler i første omgang ikke om at afvise, at der kunne findes dybereliggende strukturer, men det forekommer ganske enkelt ikke så relevant. Der er ingen tvivl om, at forskellige varianter af konstruktivisme og dekonstruktivisme her har været afgørende faktorer, og at sådanne perspektiver bestemt også kan have deres ret, når vi ønsker at trænge dybere ned i den nordiske religions rolle og betydning for individ og samfund. Omvendt må man også sige, at disse perspektiver på ingen måde udelukker det strukturalistiske projekt, og at det vel netop er i kombinationen, vi kan nå længst, når det gælder en adækvat forståelse.

Om man finder det positivt eller negativt, at det strukturelle perspektiv tilsyneladende har trange kår i dag, må vel være op til den enkelte at vurdere, men det synes ikke at øge vores muligheder for at forstå religion i fortidige samfund.

Afslutning

Det ovenstående har været meget kortfattet og prætenderer på ingen måde at udgøre en videnskabshistorisk analyse – som sagt er der snarere tale om strøtanker – men jeg tror, at de tre begrebers status – eller mangel på samme – spiller en vigtig rolle for den mindskede betydning, som Dumézil synes at have i dag, sammenlignet med de tidlige 1990'ere.

⁹ Dumézils projekt er således i overensstemmelse med Lévi-Strauss', når denne definerer sit projekt på den måde, at han ikke ønsker at demonstrere hvordan mennesker tænker i myterne, men hvordan myterne tænker sig i menneskene (Lévi-Strauss 1964, 20).

Gør det så vores bog mindre relevant i dag? Det forekommer mig, at svaret må være et både-og: På den ene side er det klart, at en bog, hvis emne kun interesserer et fåtal, ikke virker specielt relevant. På den anden side kan man derimod også påstå, at jo mindre kendskabet til Dumézils fascinerende projekt er, desto større er behovet for at det kan genoplives i en let tilgængelig form.

Og under alle omstændigheder skal der ikke stå nogen tvivl om, at den proces, som Hans Jørgen og jeg selv gennemgik under skriveprocessen, har sat varige spor for os begge og påvirket begges forskning, også selv om den i mange henseender har taget helt andre retninger. Når nu Hans Jørgen får mere tid til at forske, skal jeg derfor foreslå, at han kunne skrive en artikel om Dumézils betydning for hans eget arbejde siden 1994.

LITTERATUR

Anthony, David W.

2007 *The Horse, The Wheel and Language: How Bronze-Age Riders from the Eurasian Steppes Shaped the Modern World*, Princeton University Press.
<https://doi.org/10.1515/9781400831104>

Beck, Heinrich, Detlev Ellmers & Kurt Schier, eds.

1992 *Germanische Religionsgeschichte: Quellen und Quellenprobleme*, De Gruyter.
<https://doi.org/10.1515/9783110877144>

Belier, Wouter W.

1991 *Decayed Gods: Origins and Development of Georges Dumézil's 'Idéologie Tripartite*, Brill. <https://doi.org/10.1163/9789004301511>

Bellah, Robert N.

2011 *Religion in Human Evolution: From the Paleolithic to the Axial Age*, Belknap Press of Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674063099>

Bull, Andrew

2019 "'Am I Not a Woman Like Thyself?' – The Transvestite Male Rapist. Narratives of Óðinn and Rindr, and Ewen and Thaney", *Kyngervi* 1, 37-56.

Clunies Ross, Margaret

1994 *Prolonged Echoes: Old Norse Myths in Medieval Northern Society, 1: The Myths*, Odense Universitetsforlag.

Clunies Ross, Margaret, ed.

2018 *The Pre-Christian Religions of the North. Research and Reception, vol. 2: From c. 1850 to the Present*, Brepols Publishers.
<https://doi.org/10.1484/M.PCRN-EB.5.110824>

Dubuisson, Daniel

1994 *Mythologies de xx'e siècle: Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*, Presses Universitaires de Lille.

Dumézil, Georges

1958 *L'idéologie tripartite des Indo-Européens*, Latomus.

- 1968 *Mythe et Épopée, 1: L'idéologie des trois fonctions dans les épopées des peuples indo-européens*, Gallimard.
- 1971 *Mythe et Épopée, 2: Types épiques indo-européens: Un héros, un socier, un roi*, Gallimard.
- 1973 *Mythe et Épopée, 3: Histoires romaines*, Gallimard.
- Durkheim, Émile
- 1912 *Les formes élémentaires de la vie religieuse: Le système totémique en Australie*, Alcan.
- Geertz, Clifford
- 1973 *The Interpretation of Culture*, Basic.
- Helm, Karl
- 1955 "Mythologie auf alten und neuen Wegen", *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 77, 333-365. <https://doi.org/10.1515/bgsl.1955.1955.77.333>
- Jakobsson, Ármann
- 2011 "Óðinn as Mother. The Old Norse Deviant Patriarch", *Arkiv för Nordisk Filologi* 126, 6-16.
- Lévi-Strauss, Claude
- 1964 *Le Cru et le cuit*, Plon.
- Littleton, C. Scott
- 1982 *The New Comparative Mythology: An Anthropological Assessment of the Theories of Georges Dumézil*, 3. ed. University of California Press.
- Lundager Jensen, Hans J.
- 1986 "Mytens struktur. Introduktion til Georges Dumézil", *Semiotik* 12, 7-47.
- 1987 "Georges Dumézils værk", *Slagmark* 8, 82-93. <https://doi.org/10.7146/sl.v0i8.103458>
- Lundager Jensen, Hans Jørgen & Jens Peter Schjødt
- 1994 *Suveræniteten, kampen og frugtbarheden. En bog om Georges Dumézil og den indoeuropæiske ideologi*, Aarhus Universitetsforlag.
- Mallory, James P.
- 1989 *In Search of the Indo-Europeans: Language, Archaeology and Myth*, Thames and Hudson.
- Page, Ray I.
- 1978-9 "Dumézil Revisited", *Saga-Book* 20, 49-69
- Rivière, Jean-Claude
- 1977 *Georges Dumézil: À la Découverte des Indo-Européens*, Copernic.
- Schjødt, Jens Peter
- 1984 "Georges Dumézil og indoeuropæisk religionshistorie", *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 5, 5-35. <https://doi.org/10.7146/rt.v0i5.6958>
- 2009 "Diversity and its Consequences for the Study of Old Norse Religion: What Is it We Are Trying to Reconstruct", in: Leszek P. Slupecki og Jacub Moraviec, eds. *Between Paganism and Christianity in the North*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- 2012 "Óðinn, Pórr and Freyr: Functions and Relations", in: Merrill Kaplan and

Timothy R. Tangherlini, eds., *News from Other Worlds: Studies in Nordic Folklore, Mythology and Culture, in Honor of John F. Lindow*, North Pinehurst Press.

Sergent, Bernard

1995 *Les Indo-Européens: Histoire, langues, mythes*, Payot.

Solli, Brit

2002 *Seid: Myter, sjamanisme og kjønn i vikingenes tid*, Pax

Sundqvist, Olof

2016 *An Arena for Higher Powers: Ceremonial Buildings and Religious Strategies for Rulership in Late Iron Age Scandinavia*, Brill.

<https://doi.org/10.1163/9789004307483>

West, Martin, L.

2007 *Indo-European Poetry and Myth*, Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199280759.001.0001>

Witzel, E. J. Michael

2012 *The Origins of the World's Mythologies*, Oxford University Press.

<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195367461.001.0001>

*Jens Peter Schjødt, professor emeritus,
Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*